

ПЕРЕДМОВА

Весілля — чи не найрозтягнутіший у часі обряд, який містить величезну кількість символів, що їх і досі зчитує чи намагається зчитати сучасна людина. Для когось це вінець мрій. Чи не тому весільний день часто означають як найщасливіший у житті, мабуть, не надто замислюючись, якими ж будуть подальші, якщо цей уже най-най. Для батьків наречених це підстава «добре руки засукати й вітріщити кешеню»¹, бо впродовж століть весільний обряд потребував і досі потребує коштів. Однак, попри еволюцію весільної звичаєвості й розвиток весільної індустрії, упродовж тривалого часу він зберігає якісь ключові точки, які чіпко тримаються в межах весільного обряду, творячи його українськість і вирізняючи з-поміж інших етнічних традицій. І навіть нині, в умовах війни, ці ключові обряди (пов'язування молодої хусткою, ставання молодят на весільний рушник, зв'язування рушником рук наречених, обмін перснями тощо) притаманні весільному ритуалу навіть тоді, коли він не розгорнутий (мова про одруження військовослужбовців).

Узвичаєно в передмовах автори характеризують той масив літератури, на який опираються в тексті. Я не роби-

тому цього, бо академічні передмови нудно писати й ще нудніше читати, тож навіщо двічі гаяти на них час? Скажу лише, що свого часу в передмові до XIX–XX томів «Матеріалів до української етнології» В. Гнатюк зауважив, що «весільним описам пощастило ся в нашій етнографічній літературі доволі добре»². І відтоді, як В. Гнатюк про це згадував, кількість записів весільної звичаєвості українців лише зростає. Щоправда, деякі з них в умовах «емських указів» і «валуєвських циркулярів» друкувалися російською, а по деякі записи й розсліди часів радянської дійсності доводиться сягати в російські джерела, позаяк у той час російські дослідники зчаста мали преференцію в дослідженні явищ духовної культури українців порівняно з самими українцями. Однак, думаю, немає жодної людини, яка подумала б прочитати всі наявні нотатки. Серед них і я, бо часом, замість читати те, що до мене позачисували інші збирачі народних звичаїв, я ще й записую їх сама. Читачі, які не лінуються зазирати в примітки до тексту, зауважать, що навіть мої польові нотатки охоплюють терени Бойківщини, Гуцульщини, Опілля, Покуття, Волині, Полісся, Буковини, Середньої Наддніпрянщини, українських сіл Молдови тощо. Однак у цій книзі ми зодгатимемо листя української весільної традиції на стовбур покутського весілля, оскільки весільна традиція українців має спільну канву на всіх теренах проживання українців. А ще Івано-Франківщина не лише строката етнографічно, бо тут поряд побутують покутська, опільська, бойківська й гуцульська традиції, — вона ще й добре законсервувала їх, завдяки чому ми можемо нині бачити добре збережені весільні звичаї. Якщо хтось любить дивитися телевізійні шоу про весілля з різних куточків України, мабуть, помітив, що карпатські весілля завше вирізняються автентичністю. Тож запрошую вас зануритися в символічний світ

українського весілля, щоби відтак ті, хто планує гуляти власне, не обирали собі фотографа за обрядову няньку. Значу лише, що після адміністративної реформи 2020 року багато районних центрів змінили свої назви, тому в тексті подаю старі та змінені. Виняток зроблю для покутських сіл, оскільки часте згадування їх у тексті й дублювання назв районів ускладнює сприйняття. Тому, читаючи книгу, пам'ятаймо, що села Тлумацького й Тисменицького районів нині належать до Івано-Франківського району Івано-Франківської області, а колишній Коломийський район зберіг свою назву, поповнившись селами Городенківського і Снятинського районів. Окрім того, часовий проміжок, в якому провадиться дослідження, охоплює кінець ХІХ — початок ХХІ століття, зважаючи на наявні етнографічні записи розглянутих обрядових реалій. Однак подекуди можу поглиблювати нижню часову межу, якщо є така можливість і потреба. Більше не займатиму вашої уваги формальностями й запрошую у світ українських весільних традицій.

Розділ 1

«ТУЛИСЯ МІХ ДО МІХА, А ТОРБА ДО ТОРБИ»

ЗАЛИЦЯННЯ

Весільні урочистості розпочиналися зі сватання хлопцем («флекевом», «фликеєм») дівчини, яка припала йому до душі і яка давала згоду, зваживши попередньо й на думку батьків. Однак цим діям здебільшого передували тривалі стосунки, коли молоді люди намагалися пізнати одне одного. Задля цього парубок міг «відводити» дівчину додому з танців, вечорниць, толоки, гостинця (головної сільської вулиці, якою гуляли дівчата) чи іншого місця, де відбувалися посиденьки молоді (читальні, так звані «токи», тобто просто неба), а ще міг просити когось викликати дівчину з хати тощо. За якийсь час, здебільшого восени, коли вечори довшали, хлопець із товаришами починав приходити до хати дівчини, декларуючи в такий спосіб її батькам свої наміри. Про їхню серйозність свідчили дарунки для дівчини: перстень, «ковтки»^{*}, хустина до носа. Такого хлопця вважали «коштенним». Дівчина на знак прихильності дарувала хлопцеві три писанки у Великодній понеділок, вишивала хустину зі своїми ініціалами, якою

^{*} Ковтки (діал.) — сережки.

він привселюдно витирався, тощо (села Вербівці, Далешове Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.). А ще, щоби побути з коханим наодинці, дівчина могла виходити в сіни «запирати двері», тобто відпроваджувати його до порога, де вони затримувались порозмовляти. Якщо балачки тривали довше, ніж годиться, і дівчина «вистоювала» з парубком, хтось із хатніх ішов «кашляти» (с. Вербівці Городенківського р-ну, с. Сілець Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Бувало й так, що парубок заходив до хати, вітався з батьками й просив їх «відпустити дівчину на танці». Якщо мати обраниці вподобала його, то давала батькові знак, і той відповідав: «Слухай, хлопче, іди, але би-с мені дівку до хати сам привів». Тривожним сигналом для залицяльника була інша відповідь: «Дивись, дівко, іди, але щоб скоро поверталася, бо рано треба корову гнати» (с. Угринів Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.)³.

Зчаста така реакція батьків мала економічне підґрунтя: хлопець не володів бажаними статками. Тож незаможна молодь (так звані «халупники» — безземельні селяни, які володіли лише садибою, або «зарібники» — власники близько двох моргів⁴ поля, які щоденно наймалися на роботу до заможніших селян) побиралася між собою⁵, бо «знайся кінь з конем, а віл з волом», «тулися міх до міха, а торба до торби»⁶. Проте такі подружжя називали «шлюб на вітер» (с. Петрів Тлумацького р-ну Івано-Франківської

³ Морг, морг (заст.) — міра землі, якою послуговувалися на західних теренах України до 1939 року і яка дорівнювала 0,56 га.

⁴ Такої філософії під час вибору пари дотримувалися й деінде в Україні, про що свідчить фразеологізм «Сірок до сіряка, а гуня — до гуні» [Леньо Т. Весільна обрядовість бойків Закарпаття. Передвесільний етап (за матеріалами експедицій та рукописних джерел). *Весільна обрядовість у часі і просторі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса: КП ОМД, 2010. С. 204].

обл.)⁶. Парубки з бідних сімей, однак, могли посватати заможнішу дівчину, якщо вона мала якісь вади: «Парубок борше озме богацку дівку погану, хотьби і каліку, ніж бідну файну, хотьби вона і не знати яка файна була» (с. Далешів Городенківського повіту, нині — с. Далешове Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.)⁷. Рідше незаможна дівчина потрапляла до багатської сім'ї⁸. Але загалом діти зчаста одружувалися з тими, кого хотіли «діді й нені», хоча в парі й могли виникати взаємні симпатії незалежно від волі батьків.

Зрозуміло, що такі способи спілкування молоді характерні не лише для покутян, оскільки висловлювали симпатію та проявляли увагу до особи протилежної статі (і нині так чинять) скрізь в Україні. «Вечорниці», «досвітки», «вулиця» — такі сезонні форми дозвілля відомі всім українцям. На них хлопці та дівчата збиралися, щоби знайти собі пару, а в процесі ще й встигали виконувати господарські роботи (шити, прости, дерти пір'я, лупити кукурудзу тощо). Під час таких зустрічей можна було видивитися собі не лише привабливу, а й наймоторнішу до роботи партнерку. Саме так ці зустрічі зчаста описують старожили: «Кольсь наші родичі робили толоки, прели дівчата, хлопці приходили на вечорниці, на толоку. Деді різали барана, бо то є толока, треба їсти давати (колись вівці тримали, не так, як тепер, нема нічо'). Та й їли м'ясо, дівчата толоки робили, танців не було, то що співали. Дівчина прийде, хлопець приходить, та й дівчина встає, хлопець сідає та й тримає їй куделю, вона стоїт і пріде, потім сідає 'му на коліна та й пріде...», «Різдвяний піст як був — це люди прели. Вечірниці бульи... Дівчата куделі такі мали великі, веретено і це прело. Було зо штири — зо п'ять приходило. І приходили хлопці, і там знакомили сі, і там мали кавалерів. Приходили дівке і прели, і парубки. І такі там були ігри всілякі. Ну які ігри: веретено